

תרגיל העורף הלאומי 2021 - עוד מאותו הדבר?

מאיר אלרן | 16 בנובמבר, 2021 | גיליון 1536

בתרגיל העורף הלאומי, שנערך בשבוע הראשון של נובמבר, תורגלו פיקוד העורף ורשות החירום הלאומית, ביחד עם גורמי החירום האחרים, בהתמודדות עם מה שהוגדר "תרחיש חירום נרחב", במטרה לחזק את ממשקי העבודה ביניהם. התרגיל התמקד באתגרים פונקציונאליים, חשובים כשלעצמם. ועם זאת, לנוכח פערי המוכנות להתמודדות עם מצבי חירום ביטחוניים, וגם עם אסונות המוניים - ובכללם הימנעות מעירוב אזרחים בתרגיל, מודעות נמוכה בקרב הציבור אשר למשמעות האיומים, פערי מיגון והיערכות לקויה לפינוי אזרחים המוני - עדיין לא הושגה אותה קפיצת מדרגה, הנדרשת להגנת החזית האזרחית מול היכולות הגוברות של האויב, ובראשם חיזבאללה.

בשבוע הראשון של חודש נובמבר 2021 התקיים תרגיל העורף הלאומי, שבמסגרתו תורגלו פיקוד העורף (פקע"ר) ורשות החירום הלאומית (רח"ל) להתמודדות עם מה שהוגדר "תרחיש חירום נרחב", במטרה לחזק את ממשקי העבודה בין ארגוני החירום בישראל. התרגיל נלווה לתרגיל מפקדות צה"ל, והתבסס על תרחיש עימות נגד חזבאללה במעורבות איראנית. בין היתר, תכליתו הייתה לבחון את יישום המלצות ועדת מזרחי (2018), שהתייחסה לחלוקת האחריות בחירום בין רח"ל לפקע"ר. התרגיל התבסס על לקחי העבר, בדגש על מבצע 'שומר החומות' - סבב העימות הרביעי בין ישראל לחמאס, שהתחולל במאי האחרון. בתרגיל השתתפו פקע"ר, רח"ל, משטרת ישראל, כיבוי אש, מד"א, וכן משרדי ממשלה, מספר רשויות מקומיות בצפון הארץ ובדרומה (כחלק מתרגיל ההתרעה) וכן ועדת משק עליונה לשעת חירום (ומ"ע).

קונקרטיית תורגלו הפעם האתגרים העיקריים הבאים: פינוי וקליטה של אזרחים בעת חירום (בשני ישובים בגבול הצפון); התמודדות עם נשק בלתי-קונבנציונאלי; פינוי תחת אש של חוסים במוסד לאוכלוסייה מיוחדת, בשיתוף מד"א, ו-ויסות פצועים בין בתי חולים למניעת עומסי יתר; פגיעת טיל במפעל אשר גרמה להתפרצות חומר מסוכן ופינוי נפגעים; וכן התרעות על שיגור רקטות וטילים נוכח הארכת זמן ההתרעה בישובים במרחב הצפון כתוצאה משיפורים טכנולוגיים במערכת ההתרעה.

האירוע הוצג באתר צה"ל (31 באוקטובר, 2021) כ"תרגיל הדגל" של ארגוני החירום, שיידמה מערכה רב-זירתית ויכלול תגובה לירי תלול מסלול מדויק, קצב אש גבוה וירי ממוקד

על יישובים סמוכי גדר. ראש רח"ל אף קבע כי "מדובר באירוע חסר תקדים, כאשר זו לראשונה מתקיים תרגיל בסדר גודל כזה, בשיתוף פעולה מלא ביננו לבין הצבא".

אפשר אולי לתהות על אמירות מפליגות אלה, בעיקר נוכח [קביעתו המהדהדת של מפקד פקע"ר](#), תוך כדי התרגיל, שלפיה: "אני לא בטוח שהציבור בישראל מבין מה קורה או מה יקרה, אם יום אחד תיפתח מערכה צפונית. 2,500 רקטות ביום, שחלקן מדויקות וחלקן נופלות עמוק בתוך השטחים הבנויים בעורף הרחוק של ישראל".

מספר הארות מתבקשות מהתרגיל ודרך תיווכו לציבור:

א. אין ספק בחשיבות התרגול של המערכות העוסקות במוכנות העורף לעימותים ביטחוניים ולאסונות המוניים. יש בכך כדי לתרום לתיאום הנדרש ביניהן גם בהיערכות לחירום וכמובן בעת חירום, כתנאי לפעולה סדירה בתווך האזרחי המורכב, שאינו פועל על פי דפוסים היררכיים ומחייב שפה ותרבות משותפות. סוגיה זו תמיד מאתגרת ומקשה על מיקסום היכולות להתמודד עם מצבים של אי-ודאות וכאוס, במיוחד בנסיבות של הפרעות קשות לשגרת החיים האזרחיים.

ב. על רקע זה ניכרת, לא בפעם הראשונה, ההימנעות מעירוב פעיל של האזרחים בתרגילים כאלה. אמנם בתרגיל היה שיתוף מוגבל של מספר רשויות מקומיות, אך בכך אין די. תרגול קהילות ואזרחים הוא רכיב חיוני בהיערכות לחירום. יודגש כי אין מדובר בהיערכות למוכנות פיזית לחירום בלבד: דווקא המוכנות התודעתית של הציבור הרחב לתרחישי עימות ביטחוני הינה הרכיב היותר קשה לניהול. זו תלויה בראש ובראשונה בהכרת האיום. בהיעדר הכרה ומודעות לאיום, לא תיכון מוכנות. ואכן, כיצד יבין הציבור את המשמעויות החמורות של האיום על החזית האזרחית אם צה"ל וקברניטי הביטחון נמנעים באורח עקבי, בכוונת מכוון ולאורך שנים, מלתאר ולהסביר לאזרחים לעומק ובאופן מוחשי את שעלול להתרחש בעימות הרחב הבא מול חזבאללה ואחרים, כמו חמאס, הג'יהאד האסלאמי ואולי אף כוחות איראניים? הניסיון המינורי יחסית של העורף הישראלי בחמשת העימותים עם חזבאללה וחמאס ב-15 השנים האחרונות אינו יכול להמחיש לציבור דבר אודות מה שצפוי לו בעימות כזה, בו עשויים להשתלב גם כוחות איראניים. כל עוד האזרחים לא יהיו מודעים לרכיבי הסכנות, לא יהיו מתורגלים היטב כל שנה ולא יהיו משולבים בהכנות לעימות כזה, לא ניתן יהיה לקבוע שישראל מוכנה לו.

ג. אחד הנושאים החשובים הנוספים, בהם לוקה המוכנות הישראלית לעימות בתווך האזרחי, הוא תחום המיגון. וכך קבע האלוף אורי גורדין במהלך התרגיל: "יש פערי מיגון ויהיו עוד הרבה פערי מיגון גם בשנים ארוכות קדימה. התפקיד שלנו הוא לעזור לאזרח גם למול הפערים האלה לפעול נכון". בישראל קיים מודל ראוי של מיגון, כפי שנבנה בשנים האחרונות בעוטף עזה, מול האיום הפחות יחסית מצד חמאס. כבר ביולי 2018 קיבל הקבינט החלטה (302/ב') בדבר הצורך לגבש תוכנית רב שנתית

(2019-2030) למיגון הצפון ולשיפור המוכנות לרעידות אדמה בתקציב של חמישה מיליארד שקל. אלא שעד עכשיו לא נעשה דבר מעשי בנדון. זאת, כאשר כ-2.6 מיליון תושבים במדינת ישראל (המהווים כ-28 אחוזים מהאוכלוסייה), חיים ללא מיגון תקני. 50,000 מתוכם מתגוררים בטווח של עד תשעה ק"מ מגבול הצפון. והנה, רק החודש פורסם כי תוכנית "מגן הצפון" נכנסה לשלב הביצוע, כאשר בהתאם למסגרת התקציבית שאושרה על ידי הממשלה, היא תתבצע בינתיים בתשעה ישובים בלבד.

ד. בהיעדר מיגון מספיק מתחזק ליקוי מערכתי נוסף בהיערכות לחירום, הקשור לפינוי אזרחים מיישוביהם בעת התקפה בנשק תלול מסלול. לפי החלטות הממשלה, כ-300,000 איש מחייבים היערכות ממסדית לפינויים בעימות. קיימות אמנם תכניות בעניין זה ("מלון אזרחים" לפינוי וקליטה של כל ה-300,000 ו"מרחק בטוח" לקליטת מפונים מיישובים המצויים ארבעה ק"מ מהגבול). עד עתה, גם כשנוצר הצורך, המדינה נמנעה מלהפעיל תכניות אלה ובסבבי העימות הקודמים כל ההתפנות הייתה עצמית. יתר על כן, גם אם תתקבל החלטה לגבי פינוי נרחב בעימות ביטחוני עתידי (או רעידת אדמה הרסנית), קיים ספק רב האם יש למדינה מוכנות לקלוט היקפים גדולים של אוכלוסייה מפונה, או אוכלוסייה רחבה שתתפנה עצמאית.

בתנאים אלה של פערי מוכנות בסיסיים, נראים הנושאים שתורגלו הפעם כטריוויאליים, על אף חשיבותם הפונקציונאלית. אין בהם כדי להשיג את קפיצת המדרגה הנדרשת בהגנת החזית האזרחית מול היכולות המתעצמות של האויב. יש להדגיש כי בכל עימות צפוי עם חזבאללה, המרחב האזרחי, הכולל תשתיות חיוניות והאוכלוסייה בכל הארץ, יהיה מעורב מאוד. גם ההגנה האקטיבית מול הנשק התלול מסלול לא תספיק לתת מענה שלם. הפגיעות הצפויות יהיו קשות ויכרסמו מאוד ביכולתה של ישראל להשיג ניצחון, גם אם המערך ההתקפי הצה"לי ישיג הישגים ניכרים, דבר שאף הוא נתון בספק, כפי שהסתבר בעימות עם חמאס במאי האחרון. הצהרות פומביות וכלליות על אודות התקדמות במוכנות העורף לא יספיקו, בהיעדר צעדים מעשיים נדרשים, השקעה תקציבית ניכרת ושילוב האזרחים ומערכות התשתית החיוניות בהיערכות הדוקה לעימות ביטחוני. המצב המתואר כאן גרוע אף יותר בכל הקשור להיערכות לאסונות המוניים.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט